

Петро Олександрович ЗАГОДРЕНКО,
аспірант Національного університету
“Одеська юридична академія”,
вул. Фонтанська дорога, 33, Одеса, 65009,
prosecutor3@meta.ua

УДК 343.237

ЩОДО ПІДСТАВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯНЬ СПІВУЧАСНИКІВ

Розглядаються наукові позиції щодо кваліфікації діянь як кримінально-правового явища. Досліджуються підстави кримінально-правової кваліфікації діянь співучасників, розмежовуються поняття “основа” і “підстава” кримінально-правової кваліфікації. Розкрито зміст та значення фактичної та юридичної підстав кримінально-правової кваліфікації діянь співучасників. Основою для кримінально-правової кваліфікації пропонується визнавати всю сукупність засобів нормативного регулювання, що стосується кримінального права. Це — кримінальне законодавство, нормативні акти інших галузей права, до яких відсилають банкетні диспозиції статей кримінального закону, норми моралі, звичаї, правові принципи, загальні уявлення про право, акти офіційного тлумачення кримінального закону. Обґрунтовується думка про те, що фактичною підставою для кримінально-правової кваліфікації діянь співучасників є встановлені дійсні дані про скоєне тією чи іншою особою, юридичною підставою виступають конкретні норми Загальної і Особливої частини Кримінального кодексу України.

Ключові слова: кримінально-правова кваліфікація, злочин, співучасть, співучасник, підстави.

У сучасній науці кримінального права, достатньо глибоко розроблено інститут співучасті в злочині. Однак окремі категорії вказаного інституту все ж створюють значні проблеми як з точки зору їх практичного застосування, так і з позицій теоретичного осмислення феномену співучасті в цілому.

Так, у науковій літературі уже достатньо довгий час триває дискусія щодо підстав кримінально-правової кваліфікації діянь співучасників. Кагорта авторів пропонує визнавати такою підставою склад злочину (В. М. Кудрявцев, В. В. Кузнецов, О. В. Савченко, С. А. Тарарухін, П. Л. Фріс, В. Малихін), інші — кримінально-правову норму або кримінальний закон (А. В. Наумов, В. О. Навроцький, І. П. Малахов, В. П. Малков). Глибокий і всебічний розгляд різних аспектів такої категорії, як підстави кримінально-правової кваліфікації міститься в працях вищевказаних дослідників, однак досі актуальним є питання про те, що визначати у якості “відправного пункту” в процесі кримінально-правової кваліфікації діянь співучасників, точніше, що є підставою для цього процесу.

Дослідженню підстав кримінально-правової кваліфікації приділяли увагу Ф. Г. Бурчак, П. І. Гришаєв, М. І. Ковальов, Г. А. Крігер, М. І. Козлов, В. М. Кудрявцев, Л. Д. Гаухман, В. В. Кузнецов, О. В. Савченко, С. А. Тарарухін, П. Л. Фріс, В. І. Малихін, А. В. Наумов, В. О. Навроцький, І. П. Малахов, В. П. Малков, А. А. Пушкін, А. Ю. Єпіхін та інші вчені.

Кваліфікація як кримінально-правове явище характеризується складністю та багатоаспектністю. Слово “кваліфікувати” в українській мові означає, зокрема, оцінювати, визначати якість чого-небудь; характеризувати предмет, відносити його до певної групи, певного класу, розряду тощо [1]. На сьогодні в науці кримінального

права більш ніж достатньо підходів до визначення і самих визначень поняття “кримінально-правова кваліфікація”. У найбільш узагальненому вигляді його можна визначити, як процес юридичної, точніше, кримінально-правової оцінки певного діяння.

Кримінально-правова кваліфікація більшістю дослідників включається до поняття “застосування норм права”, тобто є однією з частин (етапів) правозастосування. При цьому “кваліфікація злочину охоплює лише ту частину процесу застосування норми права, яка полягає у виборі кримінально-правової норми, якою передбачено це суспільно-небезпечне діяння, і закріплення цього вибору в юридичному акті” [2, с. 13].

“Будь-яка правильна думка повинна бути обґрунтована іншими думками, істинність яких доведена”, — цей закон свого часу, близько 300 років тому, був сформульований видатним німецьким мислителем Г. В. Лейбніцем. Він висловив його у вигляді наступного принципу: “Все існуюче має достатню підставу для свого існування” [3, с. 45]. Дещо пізніше М. В. Ломоносов в одній із своїх фундаментальних робіт також підкреслював: “Ніщо не відбувається без достатньої підстави” [4]. Тому так чи інакше і кримінально-правову кваліфікацію як один з етапів (елементів) правозастосування, можна здійснювати лише тоді, коли для цього процесу існують необхідні підстави.

В основу будь-якого наукового дослідження цілком обґрунтовано ставиться визначення й аналіз понять у рамках проблематики. Традиційно в теорії кримінального права виділяють фактичну і юридичну (нормативну) підставу кримінально-правової кваліфікації. Деякі дослідники говорять також про передумови та основу зазначеного процесу.

Гаухман Л. Д. вважає, що склад злочину є і підставою кримінальної відповідальності, і юридичною підставою, необхідним компонентом, передумовою кваліфікації будь-якого злочину [5, с. 23].

Навроцький В. О. визнає юридичною підставою кримінально-правової кваліфікації статті Загальної та Особливої частин КК. При цьому автор виділяє основні і додаткові нормативні підстави кримінально-правової кваліфікації. Під фактичною підставою кваліфікації науковець пропонує вважати інформацію про вчинене діяння, яка стала відома відповідним органам і одержана ними у законному порядку [6, с. 57].

В. В. Кузнецов і А. В. Савченко вважають, що фактичною підставою кваліфікації злочину є обставини справи, які мають кримінально-правове значення (юридично значущі ознаки злочину). Юридичною підставою кваліфікації злочинів, на думку вказаних авторів, є ознаки злочину, що передбачені КК, тобто юридичний склад злочину, що міститься в кримінально-правовій нормі [7, с. 44–45].

Наведені позиції науковців ще раз свідчать про плюралістичний характер розуміння досліджуваної правової категорії.

Важливо розмежовувати поняття “*основи*” і “*підстави*” кримінально-правової кваліфікації. Зважаючи на семантичне значення вказаних понять, підстава — це причина, достатній привід для чого-небудь. Основа — джерело, головне, на чому базується що-небудь, те, що є сутністю чого-небудь [8]. Якщо підстава — це те, у зв’язку з чим виникає, здійснюється, відбувається що-небудь, то основа — це те, на чому виникає, здійснюється, відбувається що-небудь, те, що береться за головне, чим оперують, керуються, від чого відходять. Тому підстава, на нашу думку, з точки кримінально-правового зору та семантичного аналізу вказаних понять, — це вчинене діяння і конкретна норма (норми) КК України. Основа — вся сукупність засобів нормативного регулювання, що стосується кримінального права¹. І тому дещо дискусійним є твердження А. Ю. Спіхіна стосовно того, що “саме норма КК

¹ У цьому випадку мова йде про кримінальне законодавство, нормативні акти інших галузей права, до яких відсилають банкетні диспозиції статей кримінального закону, норми моралі, звичаї, правові принципи, загальні уявлення про право, акти офіційного тлумачення кримінального закону.

є основою для оцінки діяння з точки зору суспільної небезпеки його вчинення” [9, с. 24]. Таким чином, значно розширюється значення кримінальної норми в процесі кваліфікації, тим самим нівелюється роль всього кримінального законодавства і засобів нормативного регулювання, що стосуються кримінального права, про які йшлося раніше, у першу чергу, через те, що поняття “основа” значно ширше, ніж поняття “підстава”.

Кудрявцев В. М. в одній із своїх фундаментальних робіт, що стосується кваліфікації злочинів, у розділі “Склад злочину — юридична підстава кваліфікації” писав: “... склад злочину слугує юридичною підставою притягнення особи до кримінальної відповідальності”. У світлі цієї гіпотези розглянемо, як співвідносяться підстава кримінально-правової кваліфікації з підставою кримінальної відповідальності. А. П. Козлов щодо цього питання пише таке: “... необхідно говорити про кваліфікацію, коли мова йде про інкримінування особі того чи іншого злочину, і про відповідальність при встановленні кримінально-правових наслідків цього злочину” [10, с. 302], наявність ознак складу якого вже встановлена в процесі кваліфікації. За часом процес кваліфікації передує встановленню кримінально-правових наслідків діянь особи. Звідси, якщо підставою кримінальної відповідальності є наявність у діяннях цієї особи всіх ознак складу злочину, очевидно, що в процесі кваліфікації така “наявність” має бути вже підтверджена. Є переконливим висновок О. П. Рябчинської щодо того, що “доведення наявності ознак складу злочину визнається етапом стадії встановлення відповідності між ознаками діяння і нормою. Виходячи з цього, досить проблемно визнавати підставою певного процесу те явище, яке встановлюється тільки на його певній стадії”. На підтвердження таких міркувань влучним, на наш погляд, є твердження Н. А. Мирошниченко: “Кваліфікуючи злочин, ми визначаємо ту статтю Кримінального кодексу, в якій закріплено склад скоєного злочину” [11, с. 5]. Таким чином, ілюструється процес кваліфікації, у якому задля визначення наявності чи відсутності в діяннях складу злочину, для початку необхідно визначитися з конкретною правовою нормою (правовими нормами), яка може бути застосована в процесі подальшого правозастосування.

Навроцький В. О. вважає, що склад злочину не можна визнавати юридичною підставою кримінально-правової кваліфікації і наводить декілька аргументів на підтримку такої точки зору. “По-перше, — пише автор, — вчення про склад злочину виникло в кримінально-правовій доктрині порівняно недавно (кількасот років тому), а кваліфікація здійснювалася задовго до цього, по-друге, і зараз, щоб кваліфікувати діяння, потрібно мати про нього відповідну інформацію та кримінально-правову норму, яка регламентує це діяння”. До того ж, якщо підстава кримінальної відповідальності (наявність у діяннях особи складу злочину) має нормативне вираження і закріплена в ст. 2 КК України [12], то, говорячи про підставу кримінально-правової кваліфікації, ми маємо на увазі виключно її доктринальний характер. Відтак можна стверджувати, що кримінально-правова кваліфікація діянь та вирішення питання про кримінальну відповідальність — два абсолютно різні кримінально-правові процеси, підстави яких теж різні. Кваліфікація злочину є правовою передумовою для виникнення та реалізації кримінальної відповідальності.

Не можна не відзначити, що при наявній багатоаспектності і значній численності досліджень питань щодо кваліфікації злочинів, значний пласт понять, властивостей, механізмів недостатньо вивчені, ще пізнаються, вимагають постійного наукового контролю і доопрацювання. Однією з таких проблем, на наш погляд, є проблема підстав кримінально-правової кваліфікації злочинних діянь співучасників.

Такий формі злочинної діяльності, як співучасть у злочині властива значна складність кваліфікації. Згадується вислів А. П. Козлова про те, що “кваліфікація співучасті — основна проблема цього інституту, саме на ній замикаються майже всі питання співучасті”.

Специфікою кваліфікації діянь співучасників злочину є те, що об’єктивну сторону реалізує виконавець (співвиконавець), інші ж співучасники (організатор,

підбурювач, пособник) не є виконавцями злочину, а виступають як його учасники. Існує очевидна недостатність відомостей про об'єктивну сторону злочину, яка нерідко позбавляє можливості здійснити кримінально-правову оцінку вчиненого діяння. Тому погодитися з думкою вчених про те, що єдиною підставою для висновку про факт вчинення злочину, а отже, і визначення початку процесу кваліфікації є наявність у діянні складу злочину, неможливо.

При вирішенні питання про наявність злочину проводиться співставлення елементів встановленого реального акту поведінки людини зі складом злочину [13, с. 19]. Відповідно якщо співставити діяння пособника, який “стояв насторожі” під час скоєння вбивства групою осіб за попередньою змовою, нехай і за умови, що такі його дії охоплювалися єдиним злочинним умислом відповідної групи, в таких діяннях складно передбачити основні об'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 115 КК України. Стикаємось із ситуацією, в якій має місце дефіцит елементів складу злочину, а саме відсутні ознаки, що характеризують об'єктивну сторону. Виходить, що підстава для кваліфікації діянь цієї особи відсутня. У цьому контексті очевидні існуючі складнощі в питаннях щодо підстав кваліфікації діянь організатора, пособника, підбурювача.

Безумовно, в силу специфіки спільної злочинної діяльності окремі співучасники можуть і не вчиняти дій, що становлять об'єктивну сторону злочину, описаного в диспозиції статті Особливої частини КК України. Так, наприклад, О. О. Пупкін вважає, що ця обставина аніскільки не нівелює положення про те, що єдиною підставою кримінальної відповідальності співучасників є вчинення діяння, яке містить всі ознаки складу злочину, передбаченого кримінальним законом. “Справа в тому, — пояснює автор, — що склад злочину komponується не лише з ознак, що містяться в нормах Особливої частини КК України. Конструкція складу включає і ознаки, зафіксовані в нормах Загальної частини. У силу цього стає очевидним, що для співучасника, який не є виконавцем, підставою відповідальності слід вважати вчинення діяння, яке містить як ознаки складу злочину, в якому він брав участь, так і ознаки, що впливають з відповідної частини норми Загальної частини, де дано законодавчий опис його функціональної ролі” [7, с. 28]. Такі думки не позбавлені логіки і заслуговують на увагу. Однак, знову ж таки, оскільки на сьогодні, закон не містить дефініції про склад злочину, то сприймати ці твердження можна не більше, аніж як рекомендацій. Тому в висловленнях про єдину юридичну підставу кваліфікації (склад злочину) скоєного організатором, пособником, підбурювачем діяння не можна бути настільки категоричним.

Результати проведеного аналізу дозволяють зробити деякі окремі висновки, що представляють інтерес для дослідження. Основою для кримінально-правової кваліфікації є вся сукупність засобів нормативного регулювання, що стосується кримінального права. Це — кримінальне законодавство, нормативні акти інших галузей права, до яких відсилають банкетні диспозиції статей кримінального закону, норми моралі, звичаї, правові принципи, загальні уявлення про право, акти офіційного тлумачення кримінального закону. На цій основі обирається підстава для кримінально-правової кваліфікації певного діяння. Фактичною підставою для такої кваліфікації є встановлені дійсні дані про скоєне тією чи іншою особою; юридичною підставою виступають конкретні норми Загальної і Особливої частини, оскільки виключно норми Кримінального кодексу (його Загальної та Особливої частини) визначають, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили (ч. 2 ст. 1 КК України).

Насамкінець хочеться зазначити, що визначення підстави кримінальної відповідальності — це не просто черговий спір про терміни, а важлива частина наукової розробки категоріального апарату, яка має як матеріальне, так і процесуальне значення і відіграє одну з основних ролей у процесі правового регулювання.

Правильна кваліфікація виключає безпідставне засудження особи, дії якої не становлять суспільної небезпеки і не є протиправними, й створює правові передумови для покарання дійсного злочинця. Визначення підстави кримінально-правової кваліфікації — це початковий етап правозастосування. І тому значення правильності на цьому етапі вкрай велике, оскільки від початку логічно залежить і продовження всього процесу.

Список використаних джерел

1. Кваліфікувати [Електронний ресурс] Академічний тлумачний словник української мови. — URL : <http://sum.in.ua/s/kvalifikuvaty>.
2. Кудрявцев, В. Н. Общая теория квалификации преступлений [Текст] / В. Н. Кудрявцев. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — М. : Юрист, 2004. — 305 с.
3. Переверзев, В. Н. Логистика: справочная книга по логике [Текст] / В. Н. Переверзев. — М. : Мысль, 1995. — 221 с.
4. Михаил Васильевич Ломоносов [Электронный ресурс] Русская виртуальная библиотека. — URL : <http://www.rvb.ru/18vek/lomonosov>.
5. Гаухман, Л. Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика [Текст] / Л. Д. Гаухман. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — М. : Центр ЮрИнфоР, 2003. — 469 с.
6. Навроцький, В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації [Текст] : навч. посіб. / В. О. Навроцький. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 704 с.
7. Теорія кваліфікації злочинів [Текст] : підручн. / за заг. ред. В. І. Шакуна. — [5-те вид., перероб.]. — К. : Алерта, 2013. — 320 с.
8. Основа [Електронний ресурс] Академічний тлумачний словник української мови. — URL : <http://sum.in.ua/s/Osnova>.
9. Епихин, А. Ю. Квалификация преступлений [Текст] : учебн. пособ. / А. Ю. Епихин. — Сыктывкар : Сыктывкарский ун-т, 2005. — 83 с.
10. Козлов, А. П. Соучастие: традиции и реальность / А. П. Козлов. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. — 362 с.
11. Мирошниченко, Н. А. Состав преступления [Текст] : Текст лекций / Н. А. Мирошниченко. — Одесса : Юридическая литература, 2003. — 80 с.
12. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
13. Плотников, А. И. Теоретические основы квалификации преступлений [Текст] : учебн. пособ. / А. И. Плотников. — Оренбург : Изд-во ОИ МГЮА, 2001. — 103 с.

Надійшла до редакції 11.01.2014

Загодиренко П. А. Относительно оснований уголовно-правовой квалификации деяний соучастников

Рассматриваются научные позиции относительно квалификации деяний как уголовно-правового явления. Исследуются основания уголовно-правовой квалификации деяний соучастников, разграничиваются понятия “основа” и “основание” уголовно-правовой квалификации. Раскрыто содержание и значение фактического и юридического оснований уголовно-правовой квалификации деяний соучастников. В качестве основы для уголовно-правовой квалификации предлагается признавать всю совокупность средств нормативного регулирования, касающихся уголовного права. Это — уголовное законодательство, нормативные акты других отраслей права, к которым отсылают банкетные диспозиции статей уголовного закона, нормы морали, обычаи, правовые принципы, общие представления о праве, акты официального толкования уголовного закона. Обосновывается мнение о том, что фактическим основанием для уголовно-правовой квалификации деяний соучастников являются установленные действительные данные о совершенном тем или иным лицом, юридическим основанием выступают конкретные нормы Общей и Особенной части УК Украины.

Ключевые слова: уголовно-правовая квалификация, преступление, соучастие, соучастник, основания.

Zagodirenko, P. A. Concerning the Grounds for Criminal Legal Qualification of the Acts of Accomplices

The article deals with scientific positions concerning qualification of acts as a criminal legal phenomenon. The grounds for criminal legal qualification of the acts of accomplices have been researched; the notions “basis” and “grounds” of the criminal legal qualification have been differentiated. The contents and meaning of actual and legal grounds for criminal legal qualification of acts of accomplices have been discovered. It has been propounded to recognize the totality of the means for normative legal regulation under criminal law as the grounds for criminal legal qualification. These include criminal legislation, normative acts of other branches of law to which refer blanket dispositions of the articles of criminal law, moral rules, customs, legal principles, general ideas about law and acts of official interpretation of criminal law. The author substantiates the idea that the established factual information about the acts committed by a particular person are actual grounds for legal criminal qualification of acts of accomplices whereas particular rules of the General and Special part of the Criminal Code of Ukraine perform as legal grounds.

Keywords: criminal-law qualifications, crime, complicity, accomplice, the grounds.

